

Schoorvoetende hegemonie

***De Academische Boekengids* 31, februari 2002, pp. 11-12.**

Het centrale thema in *War in a time of peace* is de discrepantie tussen de overweldigende economische en militaire macht van de Verenigde Staten sinds het einde van de Koude Oorlog en de desinteresse van de meeste Amerikanen in de wereld buiten de grenzen van de VS, die de gebruiksmogelijkheden van die overweldigende macht in de jaren negentig voortdurend beperkte. Halberstams boek was op 11 september juist ter perse. Daardoor lijkt het op het eerste gezicht of zijn hele analyse van de Amerikaanse buitenlandse politiek irrelevant is geworden, nu de Amerikanen sinds die fatale datum geen bezwaar meer hebben tegen het gebruik van de militaire macht van de VS. Toch zal blijken dat sommige van zijn observaties ook van betekenis zijn na 11 september.

Halberstam begint zijn verhandeling in 1992, het jaar van de eerste presidentsverkiezingen na het einde van de Koude Oorlog. De zittende president, George H.W. Bush, had het buitenlands beleid met grote kundigheid gevoerd. Aan de Koude Oorlog was rustig een eind gekomen, de Sovjetunie was van het historische toneel verdwenen en tot veler verbazing mocht het herenigde Duitsland lid van de NAVO blijven. In 1991 hadden de Amerikanen in een staaltje van indrukwekkend militair machtsvertoon een einde gemaakt aan de Irakese bezetting van Kuwait. Al deze successen hadden de president ongekend populair gemaakt. Desondanks verloor hij een jaar later kansloos van Clinton. De onverwachte nederlaag van Bush maakte duidelijk hoezeer de Amerikanen door het einde van de Koude Oorlog hun belangstelling voor de buitenlandse politiek hadden verloren. Nu de VS niet meer bedreigd werden, vonden de kiezers dat alle aandacht uit zou moeten gaan naar hun economische zorgen en niet naar het verre buitenland. Van die stemming maakte Clinton uitstekend gebruik. Zijn hele campagne was gericht op de bestrijding van de economische recessie: 'It is the economy, stupid!'

Isolationisten

Clinton had zich ook voorgenomen als president zo weinig mogelijk tijd aan de buitenlandse politiek te besteden. Hij gaf zijn staf opdracht hem alleen met buitenlands politieke problemen lastig te vallen als dat werkelijk dringend noodzakelijk was. De Amerikanen, zei Clinton eens, waren nu eenmaal isolationisten als de essentiële belangen van de natie niet op het spel stonden. Spoedig zou blijken dat deze welbewuste verwaarlozing van de buitenlandse politiek aanzienlijke risico's met zich mee bracht. Als er iets fout ging, kreeg de president daar de schuld van, of hij nu wel of niet persoonlijk verantwoordelijk was voor de gang van zaken. Ook de populaire media weerspiegelden de nieuwe introversie van de Amerikaanse bevolking. Er werd steeds minder buitenlands nieuws geboden. De rechtervleugel van de Republikeinse partij, die bij de tussentijdse verkiezingen van 1994 triomfeerde, moest helemaal niets hebben van een actieve bemoeienis van de VS met de wereld, zeker niet wanneer die verliep via de Verenigde Naties of andere internationale organisaties. In deze kring hing men zelfs met een zeker genoegen de botte provinciaal uit, die het wel zonder paspoort kon stellen.

Zo waren de Verenigde Staten in het begin van de jaren negentig onbedreigd de machtigste van alle mogendheden, maar hadden de Amerikanen juist daardoor hun belangstelling voor de wereld verloren. Waarom zouden de VS militair moeten optreden, met het risico dat Amerikaanse soldaten zouden sneuvelen, als het nationale belang helemaal niet in het geding was? Deze tegenzin in betrokkenheid bij allerlei interventies werd sterk bevorderd doordat in 1993 achttien Amerikaanse mariniers om het leven kwamen bij gevechten in Somalië. Zij participeerden daar in een operatie van de Verenigde Naties die was gericht op 'peacekeeping and nation building'. Het lijk van een van de mariniers werd onder gejuich van de lokale bevolking urenlang aan een touw door de straten van Mogadishu getrokken en dat tafereel werd op CNN eindeloos herhaald. Deze gebeurtenissen werden beschouwd als een pijnlijke nederlaag voor de president, terwijl Clinton klaagde dat hij helemaal niet bij de gedetailleerde besluitvorming betrokken was geweest. De VS waren een imperiale mogendheid, die tot op zekere hoogte ook imperiale ambities had, maar de Amerikanen waren niet bereid daarvoor ook maar enig offer te brengen. De enige oplossing was een effectieve, maar risicooloze interventie. De ontwikkeling van de Amerikaanse militaire technologie zou hier uitkomst brengen.

De VS en Joegoslavië

Dat de VS en de zo op de binnenlandse politiek gerichte president zich niet aan de boze buitenwereld konden onttrekken bleek vooral in de loop van de dramatische desintegratie van Joegoslavië. Toen die desintegratie begon hadden de Amerikanen direct duidelijk gemaakt zich daar niet mee te willen bemoeien. Het was volgens hen een typisch Europese aangelegenheid. De Europese interventie, onder de paraplu van de Verenigde Naties, werd een compleet fiasco. De oorzaak daarvan was de Europese onwil daadwerkelijk militair in te grijpen, die tot gevolg had dat de Serviërs hun bloedige gang konden gaan. Tijdens de campagne van 1992 had Clinton Bush bekritiseerd vanwege zijn passiviteit ten aanzien van Joegoslavië. Eenmaal in het Witte Huis bleek Clinton echter even passief als zijn voorganger. Een interventie die zoden aan de dijk zou zetten zou een omvangrijke militaire interventie moeten zijn en daar was niemand toe bereid. Het keerpunt was de bezetting van de enclave Srebrenica door de Bosnische Serviërs in de vroege zomer van 1995. Halberstam geeft bij de beschrijving van deze

gebeurtenis overigens een voortreffelijke, beknopte beschrijving van de onmogelijke positie van het Nederlandse bataljon in die enclave en toont aan dat aan de Nederlandse soldaten eigenlijk niets te verwijten valt. Het begon Clinton nu te dagen dat de afschuwelijke gebeurtenissen in Joegoslavië, als hij er helemaal niets aan deed, vervelende consequenties konden hebben voor de cohesie van de NAVO en de verkiezingen van 1996, te meer omdat zijn waarschijnlijke tegenstander bij die verkiezingen, Bob Dole, voorstander was van een wat gedurfd optreden. Toen het Kroatische leger in de aanval ging, was de NAVO, maar eigenlijk vooral de Amerikaanse luchtmacht, bereid strategische doelen in Servisch Bosnië te bombarderen. Deze militaire druk leidde nog in het najaar van hetzelfde jaar tot een vredesakkoord.

In het vroege voorjaar van 1999 raakten de Amerikanen in NAVO-verband in oorlog met Servië, omdat Milosevic niet bereid was zijn repressie in Kosovo te stoppen. Het was een merkwaardig oorlogje dat de paradox van de Amerikaanse militaire almacht en politieke onmacht fraai belichtte. In de VS was vrijwel iedereen tegen deze interventie. De meerderheid van de bevolking was tegen, het door conservatieve Republikeinen gedomineerde Congres was tegen en datzelfde gold voor het Pentagon, dat alle bemoeienis met Joegoslavië altijd als nutteloos en gevaarlijk had gezien. De president beloofde daarom bij voorbaat geen landstrijdkrachten in te zullen zetten om te voorkomen dat Amerikaanse soldaten zouden kunnen sneuvelen, met alle politieke risico's van dien. Veel deskundigen zagen dat als een uitnodiging aan Milosevic om zijn poot stijf te houden. De Amerikaanse luchtmacht, uitgerust met precisiewapens en vliegtuigen die voor de vijandelijke radar onzichtbaar waren, wist de oorlog echter te winnen vanaf ruim vijfduizend meter hoogte zonder dat er een enkele Amerikaan sneuvelde. Volgens de Engelse historicus Keegan was dit een revolutionair moment in de ontwikkeling van de militaire technologie. Zouden de Amerikanen tijdens de Tweede Wereldoorlog hebben beschikt over deze technologie dan zouden zij de Duitse militaire productie in zes weken hebben kunnen uitschakelen. Hierbij moet natuurlijk wel aangetekend worden dat de enorme Amerikaanse superioriteit slechts bestaat bij afwezigheid van een gelijkwaardige tegenstander.

Het mandaat van 11 september

Wat veranderd is sinds 11 september van het vorig jaar is de stemming van de Amerikaanse bevolking. De VS zijn zelf getroffen en dat geeft Bush een mandaat waaraan het zijn voorganger volledig ontbrak. Hoe ruim dat mandaat eigenlijk is, zal in de naaste toekomst moeten blijken. De militaire modus operandi van de Amerikanen en de gevoelens van in het bijzonder de conservatieve Republikeinen over de rest van de wereld zijn echter in het geheel niet veranderd. Hoewel er aan de vooravond van de interventie in Afghanistan krijgshaftig werd beweerd dat het Amerikaanse leger nu wel bereid was grote risico's te lopen, is daar tot op heden niets van gebleken. De Amerikaanse luchtmacht heeft, net als in de Golfoorlog en in Kosovo, het zware werk gedaan. Het aantal in Afghanistan gesneuvelde Amerikanen valt op een hand te tellen. Aanvankelijk zag het er naar uit dat de aanslagen van 11 september de unilateraal opererende regering-Bush zou dwingen tot meer internationale samenwerking. Colin Powell organiseerde een brede alliantie voor de oorlog tegen het terrorisme. Nu we een paar maanden verder zijn, is duidelijk geworden dat die alliantie niet meer dan symbolische betekenis heeft. De alliantie is er vooral om het Amerikaanse optreden te legitimeren en te faciliteren, maar de bondgenoten hebben niets te vertellen. Ze mogen 'peacekeepers' leveren, omdat de Amerikanen geen zin hebben in dat soort hinderlijke nazorg.

War in a time of peace is zeer leesbaar, maar vertoont toch een aantal hinderlijke gebreken. Vrijwel alle beschreven personen worden hemelhoog geprezen, zeker wanneer Halberstam hen geïnterviewd heeft. Dat geeft een vreemd contrast tussen al die begaafde spelers en het beleidsmatige gepruts. Het boek bevat ook een groot aantal irritante herhalingen. Zoals zo vaak tegenwoordig heeft de redactie van de uitgeverij zitten slapen of niet de moed gehad de beroemde auteur op zijn tekortkomingen te wijzen.

Maarten van Rossem is als historicus verbonden aan de Universiteit Utrecht.

Besproken boeken:

David Halberstam, *War in a time of peace. Bush, Clinton, and the generals*. New York: Scribner 2001